

3. **Бродель Ф.** Материальная цивилизация, экономика и капитализм: в 3 т. / Ф. Бродель. – М., 1986.
4. **Бродель Ф.** Свидетельство историка / Французский ежегодник, 1982 / Ф. Бродель. – М.: Наука, 1984. – С. 174–189.
5. **Берк П.** Историческая антропология и новая культурная история / П. Берк // Новое литературное обозрение. – 2005. – № 5. – С. 64–95.
6. **Берк П.** Сила и слабости истории ментальностей / П. Берк // История ментальностей. Историческая антропология. – М.: РГГУ, 1996. – С. 56–60.
7. **Гофф ле Ж.** Другое Средневековье. Время, труд и культура Запада / Ж. ле Гофф. – Екатеринбург.: Изд-во Урал. ун-та, 2000. – 327 с.
8. **Грушевський М. С.** Історія української літератури: у 6 т. / М. С. Грушевський; Упоряд. В. В. Яременко. – К., 1993. – Т. 1.
9. **Гуревич А. Я.** Исторический синтез и школа «Анналов» / А. Я. Гуревич. – М., 2007. – 770 с.
10. **Гуревич А. Я.** Сага и истина / А. Я. Гуревич // История – нескончаемый спор. – М.: РГГУ, 2005. – С. 170–184.
11. **Гуревич А. Я.** Средневековый купец / А. Я. Гуревич // История – нескончаемый спор. – М.: РГГУ, 2005 – С. 321–365.
12. **Дюби Ж.** Куртуазная любовь и перемены в положении женщин во Франции XII в. / Ж. Дюби // Одиссей, 1990. – М.: Наука, 1990. – С. 90–96.
13. **Дюби Ж.** Развитие исторических исследований во Франции после 1950 г. / Ж. Дюби. Одиссей, 1991. – М.: Наука, 1991. – С. 48–59.
14. **Кромм М. М.** Историческая антропология / М. М. Кром. – СПб., 2000.
15. **Лотман Ю. М.** Сотворение Карамзина / Ю. М. Лотман. – М.: Книга, 1987. – 336 с.
16. **Мэньюэл Ф. Е.** О пользе и вреде психологии для истории / Ф. Е. Мэньюэл // Философия и методология истории. – М.: Прогресс, 1977. – С. 262–288.
17. **Оболенская С. В.** «История повседневности» в современной историографии ФРГ / С. В. Оболенская // Одиссей, 1990. – М.: Наука, 1990. – С. 182–198.
18. **Успенский Б. А.** Восприятие истории в Древней Руси и доктрина «Москва – третий Рим» / Б. А. Успенский // Этюды о русской истории. – СПб.: Азбука, 2002. – С. 89–148.
19. **Черутти С.** Социальный процесс и жизненный опыт: индивиды, группы и идентичности в Турине XVII века / С. Черутти // Прошлое – крупным планом: современные исследования по микроистории. – СПб.: Алетейя, 2003. – С. 27–57.
20. **Шартье Р.** Интеллектуальная история и история ментальностей / Р. Шартье // История ментальностей. Историческая антропология. – М.: РГГУ, 1996. – С. 47–49.
21. **Ястребицкая А. Л.** Повседневность и материальная культура Средневековья в отечественной медиевистике / А. Л. Ястребицкая // Одиссей, 1991. – М.: Наука, 1991. – С. 84–102.
22. **Ястрембицкая А. Л.** Обзор материалов коллоквиума [«Школа «Анналов» вчера и сегодня»] / А. Л. Ястрембицкая // Новая и новейшая история. – 1990. – № 6. – С. 132–140.

Надійшла до редколегії 28.12.09

УДК 172.12

В. В. Асаєва

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

© Асаєва В. В., 2010

Відображено сучасне становище вивчення проблеми полікультурної освіти в Україні, здійснено аналіз досліджень вчених з даного питання, зроблено висновки про необхідність її подальшого розвитку.

Ключові слова: полікультурна освіта, освітні системи, регіональні соціокультурні умови.

Отображено современное положение изучения проблемы поликультурного образования в Украине, представлен анализ исследований учеными данного вопроса, сделаны выводы о необходимости его дальнейшего развития.

Ключевые слова: поликультурное образование, образовательные системы, региональные социокультурные условия.

The modern conditions of study of the polycultural education problem in Ukraine and the analysis of investigations of the given question are presented in this article. We can see the conclusions of necessity of its further progress.

Keywords: polycultural education, educational systems, regional sociocultural conditions.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема полікультурної освіти в Україні потребує особливої уваги. В поліетнічному, багатонаціональному суспільстві сучасні педагогічні реалії вимагають, з одного боку, врахування етнокультурного чинника, з іншого – створення умов для пізнання культури інших народів, виховання толерантних відносин між людьми. Становлення й розвиток в Україні громадянського демократичного суспільства, в якому підсилюється боротьба із шовінізмом, расизмом, етнічним егоїзмом та проявляється відкритість стосовно інших країн, народів і культур, здійснюється виховання взаєморозуміння, потребує вирішення питання полікультурної освіти. Ця проблема є й соціальним замовленням суспільства й актуальною темою сьогодення для України, яка розвивається вже у статусі незалежної держави.

Мета дослідження проблеми. Сьогодні проблема полікультурності найбільш повно досліджується у роботах П. Каптерева, Д. Бенкса, Л. Колобової, Е. Антипової, В. Бойченко, В. Болгарінової, Л. Горбунової, І. Лощенової, Н. Сейко, Л. Голика, Т. Клиненко, М. Красовицького та інших вітчизняних і зарубіжних фахівців. Вченими було обґрунтовано роль полікультурної освіти як основної складової комунікації в умовах багатонаціонального, демократичного, поліетнічного та багатомовного суспільства. Проте філософське осмислення феномена полікультурності у контексті становлення посткласичного освітнього простору залишається малодослідженим аспектом проблеми.

Метою статті є аналіз попередніх досліджень з питань формування мети, змісту і завдань полікультурної освіти у країнах світу (зокрема англо-американська, російська та українська наукові школи), що дозволяє виявити взаємозв'язок між розробкою світовою наукою нової освітньої стратегії полікультурної освіти та її впровадженням в Україні, сконцентрувати увагу на найважливіших аспектах полікультурної освіти в Україні з метою її інтеграції до міжнародного освітнього простору.

Полікультурна освіта бере початок ще за часів, коли філософи почали розглядати ідеї гуманізму. Новим напрямком у розвитку освіти було гуманістичне виховання, яке знайшло відображення у творчості багатьох відомих педагогів. Я. Коменський вважав, що дитину необхідно готувати до життя у багатонаціональному суспільстві. І. Песталотці писав про необхідність виховання

всіх дітей як одну родину, не звертаючи уваги на національну приналежність. Ж.-Ж. Руссо висловлював думку про виховання у душі поваги до різних людей [1]. Сам термін «*multicultural education*» – «полікультурна (мультикультурна) освіта» було сформовано у 70-х рр. XX ст. на Заході, як відповідь на вимоги покласти край расизму, дискримінації, нерівноправності, етнічному та іншим видам насильства.

Надзвичайно цікавими для розуміння значення полікультурної освіти у становленні особистості є ідеї П. Каптерева про взаємозв'язок національного і загальнолюдського у педагогіці. Для розуміння суті полікультурної освіти мають значення ідеї М. Бахтіна про культуру як діалог, де людина виступає як унікальний світ культури, що взаємодіє з іншими особистостями-культурами, таким чином формує себе в процесі цієї взаємодії [2].

Слід зупинитись на найбільш поширених підходах до розуміння суті полікультурної освіти:

Акультураційний підхід полягає в тому, що полікультурна освіта має орієнтуватися на культуру переселенців (У. Боос-Нюнніг, В. Фтенакіс, Зандфукс)

Діалоговий підхід ґрунтується на ідеях відкритості, діалогу культур, культурного плюралізму (Сократ, К. Ясперс, О. Шпенглер, М. Бубер, М. Бахтін, Л. Баткін, М. Каган, П. Гайденк, В. Біблер, Д. Драгунський, Л. Фейєрбах, М. Крюгер-Потрацт, Г. Томас, Є. Тарасов, Ю. Сорокін, Х. Гепферт, У. Шмідт, М. Лосський) [5].

У процесі становлення знаходиться теорія *соціально-психологічного* підходу, яка полягає у трактуванні полікультурної освіти як способу формування певних соціально-настановчих та ціннісно-орієнтаційних схильностей, комунікативних та емпатичних умінь (С. Гайтанідес, П. Бордье, А. Меммі, Х. Есінгер) [5]. У традиціях соціально-психологічного підходу витримана концепція так званих «культурних відмінностей». Прихильники цієї концепції формують наступні педагогічні цілі полікультурної освіти:

- розвиток терпимості стосовно чужого способу життя і стилю поведінки, заснованої на розумінні відмінностей в культурній приналежності людини, які можуть призвести до конфліктів між представниками різних соціальних прошарків;– усвідомлення того, що культурні відмінності та чужі культури в цілому мають вплив на емоційну сферу людини, стаючи джерелом його хвилювань та потреб;

- розвиток здатності диференціації в чужій культурі, вміння оцінювати системи норм та цінностей за ступенем їх історично-конкретної важливості для певних видів діяльності;

- формулювання здатності інтегрувати елементи інших культур у власну систему мислення та цінностей [5].

Вчені, що визначили поняття методологічної основи полікультурної освіти, працювали в різних сферах науки. Вони займалися питаннями філософії, культурології, етнології, соціології, історії, педагогіки та ін. Так, про розвиток етносів та їх культур писали вчені-філософи, історики (Ю. Бромлей, В. Вавілін, Л. Гумільов, М. Данілевський, В. Ключевський, А. Геллнер, Р. Парсонс, А. Тойнбі). Про міжкультурні контакти в житті людства розповідали у своїх творах вчені культурологи та історики (А. Арнольдов, М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Біблер,

С. Іконніков, А. Лосев). Освіті, що відповідає соціокультурній реальності та етнокультурним характеристикам особистості, присвятили праці вчені-етнографи (С. Гессен, Е. Ільєнков, Є. Каган, В. Сластенін, Є. Шиянов, В. Шадріков). Проблему адаптації особистості до іншого культурного середовища вивчали соціологи (В. Крисько, Д. Річардсон, Т. Стефаненко).

Найбільш цікавою є теорія взаємодії національного та загальнолюдського, яка викладена у педагогіці П. Ф. Каптерева. Вона яскраво виражена в цитаті: «скільки можливо сокращать в школах мысли о том, что родной народ – единственный носитель истинной культуры, а прочие народы должны быть служебными данному»..., «нужно обратиться не к одному народу, а ко многим, рассмотреть их идеалы и ценными чужими свойствами пополнить недостатки своего национального идеала; народное нужно сочетать с инородным, со всенародным и общечеловеческим» [10, с. 241].

Поняття мети полікультурної освіти визначили вчені з США: К. Беннет, Дж. Бенкс, Д. Голлнік, К. Кемпбелл, С. Ньюто, Д. Садкер і М. Садкер, Е. Холлінс, Ф. Чінн. Вони вважають метою полікультурної освіти розробку освітньої політики, програм підготовки вчителів, змісту освіти, встановлення психологічного і морального клімату та відносин між учасниками освітнього процесу на всіх його рівнях, при цьому кожен студент мав би всі необхідні можливості для свого інтелектуального, соціального і психологічного розвитку [8]. В основу своєї концепції Д. Бенкс поклав розуміння культури й тієї ролі, яку виконує будь-який народ у суспільстві. Головною метою полікультурної освіти він вважав формування у молодого покоління міжкультурної компетенції, а ідеалом – «відкрите суспільство, побудоване на принципах особистих заслуг. Це суспільство різних можливостей для індивідів із різних етнічних, культурних та соціальних груп. У такому суспільстві індивіди будуть вільно зберігати свою етнічну ідентичність, ефективно функціонувати у межах загальної культури та в інших культурах» [12, с. 17]. Щодо змісту освіти, то вчений вважає, що він має відображати культуру різних етнічних груп та загальну американську культуру [12].

У змісті полікультурної освіти для сучасних американських шкіл Д. Бенкс виділяє чотири моделі:

Модель А – навчання побудовано на англо-американських точках зору, або перспективах.

Модель В – зміст освіти залишається англо-американським, але його доповнює етнічний компонент.

Модель С – навчання побудовано таким чином, щоб школярі вивчали історію та соціальні події з точки зору різних етнічних груп.

Модель D – школярі вивчають історичні і сучасні події в багатонаціональній перспективі, з позиції етнічних груп, що населяють інші держави [12].

Реформуючи зміст шкільної освіти, вчений вважав, що більш прийнятним шляхом є рух від моделі А до С.

Д. Бенкс переконаний у тому, що полікультурна освіта буде ефективною лише за умов «заохочення й поваги принципу різноманіття; інтегрування етнічного змісту до всіх предметів протягом усіх років навчання; доступності

об'єктивної інформації з історії й культури етнічних груп; наявності систематичних, всеохоплюючих, обов'язкових і постійно діючих програм підготовки й удосконалення педагогів; зміни культури школи та її навчальної програми настільки, наскільки цього потребує відображення культур і когнітивної мети дітей – представників різних етнічних груп; спрямованості змісту освіти на формування цінностей, стосунків та способів поведінки, що підтримують етнічний плюралізм; реалізації міждисциплінарного підходу» [12, с. 24]. Таким чином, концепція американського вченого обґрунтовує шляхи формування міжкультурної компетенції, яка є головною метою полікультурної освіти.

До питань формування полікультурної освіти звертались російські вчені (О. Вішикова, Г. Дмитрієв, М. Матіс, Т. Рюлькер, С. Наушабаєва, В. Подобєд). Найбільш цікавою є праця В. Подобєда [14], в якій автор пов'язує концепцію полікультурної освіти з теорією полікультуралізму. Він пише: «Сучасні педагогічні реалії вимагають, з одного боку, враховувати в освіті етнокультурний фактор, з іншого – створювати умови для пізнання культури інших народів, виховання толерантних стосунків між людьми, що належать до різних конфесій, етносів, рас. Тому вважається, що сучасна освіта може бути лише полікультурною» [14]. Під полікультурною освітою вчений розуміє «загальну парадигму або стратегію, що теоретично відображає реальні процеси сучасного культурно-освітнього життя, зокрема прагнення різних культур до зближення і до взаємного вивчення, розвитку терпимості і культурного плюралізму» [14, с. 93]. Важливе значення в його працях надається формуванню полікультурної грамотності дорослих людей, зокрема педагогів, які будуть передавати свої знання підрастаючому поколінню.

Інші російські дослідники: В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова, серед завдань полікультурної освіти виділяють наступні:

1. Глибоке та всебічне оволодіння культурою свого народу, що є необхідною умовою інтеграції в інші культури.
2. Формування уявлення про різноманітність культур у світі та Росії, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей, що забезпечують прогрес людства та умови для самореалізації особистості.
3. Розвиток умінь та навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур.
4. Виховання терпимості, мирного, гуманного міжнаціонального спілкування [14, с. 6].

Метою полікультурної освіти російські дослідники визначають «формування людини, здатної до активної та ефективної життєдіяльності у багатонаціональному та полікультурному середовищі, яка має розвинуте почуття розуміння та поваги до інших культур, вміння жити в мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань» [14, с. 6].

Згідно з В. Єршовим, будувати зміст освіти треба за загальнодидактичною теорією чотирирівневої загальної освіти (В. Краєвський, І. Лернер, М. Скаткін). При такому підході структура змісту полікультурної освіти матиме такий вигляд:

- розвиток соціокультурної ідентифікації студентів як умови розуміння і входження в полікультурне середовище;
- володіння основними поняттями, що визначають розмаїття світу;

- виховання позитивного емоційного ставлення до різних культур;
- формування вмінь, складових поведінкової культури світу.

На думку В. Єршова, при формуванні змісту полікультурної освіти важливо враховувати соціокультурне оточення учнів, етнічні й соціально-економічні особливості регіону; методологічні, методичні й особистісні можливості як окремого педагога, так і всього педагогічного колективу освіти. Наголошуючи на цьому, Л. Колобової, у сучасних освітніх системах зміст полікультурної освіти повинен відповідати наступним критеріям:

- віддзеркалення в навчальному матеріалі гуманістичних переконань, ідей свободи і ненасильства;
- характеристика унікальних етнічних, національних самобутніх ознак у культурах народів світу;
- розкриття в культурах народів світу загальних елементів традицій, що дозволяють жити в мирі, злагоді, терпимості, гармонії;
- прилучення студентів до проблем світової культури, розкриття процесів глобалізації, взаємозалежності країн і народів у сучасних умовах;
- гуманізм, який виражає безумовну віру в добрі начала, закладені в природу людини;
- демократизм, що базується на визнанні рівних прав та обов'язків дорослих і дітей, наданні останнім свободи життєдіяльності в сім'ї, школі, в соціальному середовищі;
- толерантність, терпимість до інших поглядів, звичок та особливостей різних народів, націй, релігій;
- компетентність, тобто необхідність формування особливих здібностей вчителя і учнів до оволодіння знаннями, виховання інтелектуальної особистості, здатної вирішувати завдання творчого характеру в полікультурному суспільстві;
- базові основи змісту полікультурної освіти, в якості якого виступає гуманістичний ціннісно-культурологічний підхід [3].

Інтеграційні процеси сприяють перетворенню Європи на багатомовний простір, в якому національні мови мають рівні права. З відкриттям кордонів між державами посилюється мобільність людей, їх мотивація до вивчення іноземних мов, а також до встановлення і підтримки контактів всередині своєї країни та за її межами. Разом з цим посилюється проблема збереження національно-культурної своєрідності, що найяскравіше виявляється в розумінні полікультурної освіти в країнах, що розвиваються. Саме тому світова наука почала розробку нової освітньої стратегії полікультурної освіти. Її сутність полягає в підготовці молоді до життя й ефективної діяльності в умовах поліетнічного й полікультурного суспільства.

Полікультурна освіта у нашій державі є частиною національної доктрини розвитку освіти: «Виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав та свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу» [13]. Все частіше важливість полікультурної освіти в Україні обговорюється на конференціях, конгресах, семінарах. Виходить низка праць, в яких обґрунтовується доцільність запровадження ідей багатокультурності у навчально-виховний процес освітніх закладів України. На сторінках українських педагогічних

видань з'явилися праці Е. Антипової, В. Бойченко, В. Болгарінової, Л. Горбунової, І. Лощенової, Н. Сейко, та інших. У них розглядаються процеси становлення ідей полікультурності, зв'язок з національною освітою [11].

Нове тисячоліття спонукало науковців до актуалізації питань полікультурності, до пропаганди полікультурної освіти. Так, видатні українські вчені Л. Голік, Т. Клиненко, М. Красовицький розглядають проблему полікультурної освіти у поєднанні з вихованням учнів: «Полікультурна освіта і виховання учнів загальноосвітньої школи – така організація і зміст навчально-виховного процесу, життя і діяльності учнів, взаємостосунків, яка забезпечує ознайомлення з культурою народів, що живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри і солідарності, вміння взаємодіяти» [6, с. 4]. Полікультурна освіта та виховання, на думку українських вчених, мають розглядатися разом як складові єдиного процесу. Таке поєднання сприятиме примноженню як національних, так і загальнолюдських моральних цінностей [6]. Інші українські вчені, В. Болгаріна, І. Лощенова, вважають, що: «...така освіта, для якої ключовими поняттями є культура як вселюдське явище – це засіб допомогти особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток» [4, с. 3].

Зразком загальноприйнятого поняття «полікультурна освіта» є міжнародний документ ЮНЕСКО – «Декларация Мехико по политике в области культуры». В ньому говориться про те, що будь-яка культура являє собою сукупність неповторних та незамінних цінностей, оскільки саме через свої традиції й форми вираження кожний народ заявляє про себе усьому світу.

1. Ствердження культурної самобутності сприяє визволенню народів, та, навпаки, будь-яка форма панування є запереченням цієї самобутності або загрозою її існуванню.

2. Культурна самобутність представляє собою неоціненне багатство, яке розширює можливості для всебічного розвитку людини, мобілізуючи кожен народ і кожен групу, змушуючи їх черпати сили у своєму минулому, засвоювати елементи інших культур, сумісних зі своїм характером, тим самим продовжувати процес самотворення.

3. Жодна культура не може абстрактно претендувати на право бути універсальною, універсальність складається з досвіду всіх народів світу, кожен з яких стверджує свою самобутність. Культурна самобутність і культурна різноманітність нерозривно пов'язані одна з одною.

4. Культурні особливості не порушують єдності загальних цінностей, які об'єднують народи, більш того, вони роблять їх більш плідними. Різноманіття складає саму основу культурної самобутності там, де пліч-о-пліч існують різні традиції.

5. Міжнародне співтовариство вважає своїм обов'язком зберігати і захищати культурну спадщину кожного народу.

6. Все це вимагає такої культурної політики, яка б охороняла, розвивала і збагачувала самобутність і культурну спадщину кожного народу, забезпечувала повну повагу культурних меншин та інших культур світу. Незнання культури тієї чи іншої групи або її знищення збіднює людство в цілому.

7. Необхідно визнати рівність у гідності всіх культур і права кожного народу і кожного культурного співтовариства стверджувати, зберігати свою культурну самобутність і забезпечувати її повагу

8. Всі культури становлять єдине ціле в загальній людській спадщині. Культурна самобутність народів оновлюється і збагачується внаслідок контактів з традиціями і цінностями інших народів. Культура – це діалог, обмін думками і досвідом, осягнення цінностей і традицій інших, в ізоляції вона в'яне і гине.

Висновки. Враховуючи вищезазначений аналіз досліджень з проблеми полікультурної освіти, можна прийти до висновку, що вивчення цього питання в Україні базується на найкращих зразках світової науки. Полікультурна освіта сприяє формуванню готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, зберігає ідентичність, прагне розуміння інших етнокультурних спільнот, вчить жити в злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних та релігійних груп. Україна являє собою багатоетнічне, релігійне розмаїття. Будуючи демократичне суспільство, вона прагне відкритості, яку можна досягти завдяки полікультурній освіті. Саме вона має сприяти розширенню освітнього простору, сформувати культурну взаємодію та толерантність як модель поведінки. Запровадження такої освіти забезпечить рівні можливості для всіх, незалежно від соціальної, національної та релігійної приналежності. Полікультурна освіта надасть можливості глибше вивчити та зрозуміти розмаїття народів Заходу та Сходу, допоможе осягнути різноманітність і спільність. Таким чином, вона має виконати соціально-політичне замовлення суспільства. Аналіз історичних та соціокультурних чинників, що сприяли зародженню і розвитку полікультурної освіти, її цілей, завдань та суті, свідчить про складність та багатогранність проблеми. Все це визначає потребу її подальшого теоретичного та прикладного вивчення, розроблення програм практичної реалізації з урахуванням регіональних соціокультурних умов.

Бібліографічні посилання

1. Агадуллін Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект [текст] / Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 25–27.
2. Бахтин М. М. Естетика словесного творчествa [текст] / М. М. Бахтин. – М.: Наука, 1979. – 248 с.
3. Библер В. С. Нравственность. Культура. Современность [текст] / В. С. Библер. – М.: Наука, 1988. – 120 с.
4. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта [текст] / В. Болгаріна, І. Лощенкова // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 14–18.
5. Гачев Г. Д. Национальные образы мира [текст] / Г. Д. Гачев. – М.: Советский писатель, 1988. – 118 с.
6. Голік Л. Полікультурна освіта в Україні [текст] / Л. Голік, Т. Клиненко, М. Красовицький, Г. Левченко // Завуч. – 1999. – № 29/35. – С. 18–21.
7. Гриньова В. Н. Формування педагогічної культури майбутніх вчителів (теоретичний та методичний аспекти) [текст] : дис. ... д-ра пед. наук. – К., 1988. – 220 с.
8. Гусинский Э. Образование личности. Личность – Формирование – Культура – Философские проблемы [текст] / Э. Гусинский. – М.: Наука, 1994. – 375 с.
9. Декларация Мехико по политике в области культуры. – 1984.
10. Каптерев П. Ф. Избр. пед. соч. [текст] / П. Ф. Каптерев. – М.: Наука, 1982. – 197 с.

11. **Кузьменко В.** Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи [текст] / В. Кузьменко, Л. Гарченко. – Херсон: РІПО., 2006. – 197 с.
12. **Наушабаева С. У.** Проблема поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса) [текст] / С. У. Наушабаева // Педагогика. – 1993. – № 1. – С. 15–28.
13. Національна доктрина розвитку освіти [текст] // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 20–22.
14. **Подобед В. И.** Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики [текст] / В. И. Подобед. – Екатеринбург, 2000. – Т. 2. – 220 с.

Надійшла до редколегії 23.12.09

УДК 172

В. О. Пермінов

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КОНЦЕПЦІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ: ТРАНСФОРМАЦІЇ СУВЕРЕНІТЕТУ ЕПОХИ ДРУГОГО МОДЕРНУ

Розглянуто питання змін у понятті «державний суверенітет» та його реальному наповненні в розрізі теорії транснаціональних держав.

Ключові слова: державний суверенітет, транснаціональна держава, зміни, криза, суверенна держава.

Рассмотрены вопросы изменений в понятии «государственный суверенитет» и его реальном наполнении в разрезе теории транснациональных государств.

Ключевые слова: государственный суверенитет, транснациональное государство, изменения, кризис, суверенное государство.

Author examines problems of state sovereignty leading to supranational in Second Modernity ages.

Keywords: the state sovereignty, the transnational state, changes, crisis, the sovereign state.

Розпочати я хочу словами В. І. Леніна, який на лекції в Свердловському університеті з питань держави висловився наступним чином: «...питання таке складне та так заплутане буржуазними вченими та письменниками, що до цього питання кожній людині, яка бажає його серйозно продумати та самостійно освоїти, необхідно підходити кілька разів, повертатися до нього знову та знову, обмірковувати питання з різних боків, щоб добитися ясного та твердого розуміння» [5, с. 476]. Звертання до класика не є випадковим, адже за дев'яносто років, які минули з того часу, вказане питання стало ще складнішим. І справа в тому, що «буржуазним вченим та письменникам» вдалося остаточно «заплутати» все те, що стосується визначення держави, ще задовго до ленінських часів, з тих пір минулися світові війни, утвердження та крах режиму колоніалізму та згодом соціалістичного табору, декілька разів перекроїлася